

**UCHWAŁA NR XXXVIII/275/13
RADY MIEJSKIEJ W NASIELSKU**

z dnia 26 czerwca 2013 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu Opieki nad zabytkami Gminy Nasielsk na lata 2013-2016

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 594) w związku z art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm) Rada Miejska w Nasielsku uchwała co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nasielsk na lata 2013 - 2016, w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2.

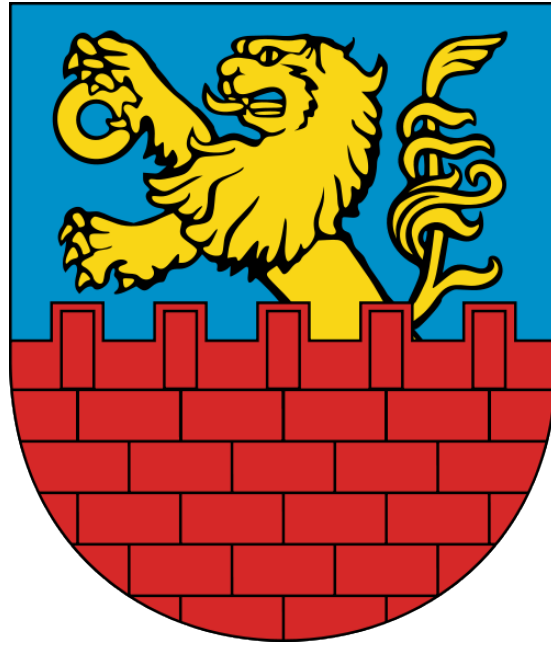
Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Nasielska.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Wiceprzewodnicząca Rady

Katarzyna Świdarska

**Gminny Program
Opieki nad Zabytkami
na lata 2013-2016**

**Gminy
Nasielsk**

SPIS TREŚCI

1	WSTĘP	3
2	PODSTAWA PRAWNA	4
3	UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE (Z UWZGLĘDNIENIEM ZAPISÓW USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI Z DNIA 23 LIPCA 2003 R.).....	6
4	UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
5	UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	31
6	OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (SWOT)	56
7	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....	58
8	INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY Nasielsk	63
9	ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	64
10	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	64

1 WSTĘP

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Mówi o tym artykuł 87 ustawy. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Przyjęty przez Radę Miejską w formie uchwały, gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Będzie służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, m.in. poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Z realizacji programu wójt co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miejskiej. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2 PODSTAWA PRAWNA

Podstawą prawną sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Nasielsk są przepisy wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Ustawa ta wprowadziła obowiązek sporządzania przez gminy gminnych programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 wymienionej ustawy, prezydent, burmistrz lub wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Gminny program opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Miejską, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określiła główne cele gminnych programów opieki nad zabytkami, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem uzupełniającym w systemie planowania. Wyznacza cele i określa instrumentarium służące do ich osiągnięcia.

3 UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE (Z UWZGLĘDNIENIEM ZAPISÓW USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI Z DNIA 23 LIPCA 2003 R.)

3.1 Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzania gminnych Programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

W myśl art. 87 tej ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
 - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada miejska, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie miejskiej.

3.2 Definicje

Z uwagi na konieczność precyzyjnego odnoszenia się w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami do zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), przyjęto za ustawą następujące definicje:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych

zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

3.3 Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Według zapisów art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W myśl art. 6 ustawy o ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W ustawie znajdują się zapisy precyzujące formy ochrony zabytków. Art. 7 ustawy stanowi, iż formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.4 Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy

Obowiązki jednostek samorządowych określają zarówno przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), jak również ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r., Nr 16 poz. 95 1568 z późn. zm.).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w art.22, pkt.4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art.87 regulującym sporządzenie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art.18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków

zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania.

Ponadto w nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., do art. 19 dodano ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Dodatkowo w artykułach 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe określenia obowiązków samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu.

Dodatkowo art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Na podstawie art. 96 istnieje także możliwość, iż wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

W Ustawie o samorządzie gminnym, w rozdziale 2, określone są zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Art. 6. 1. mówi, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji

ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

4 UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nasielsk, jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach:

- **Tezy do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.**

W Tezach do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajduje się szereg zapisów mających istotny wpływ na niniejszy dokument. Należą do nich zapisy określające cele Programu i zasady ochrony konserwatorskiej.

We wstępie do Tez określono główne cele programu, którymi jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez

wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) Zasady primum non nocere (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- 3) Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- 4) Zasady, zgodnie, z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- 5) Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- 6) Zasady odwracalności metod i materiałów,
- 7) Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów - restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy,

właścicieli i użytkowników, w tym duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

W rozdziale 2 „Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami”, zagadnienia zostały opisane w sposób określający po pierwsze cel, a następnie kierunki działania. Dotyczy to w szczególności stanu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, stanu zabytków techniki, pomników historii, obiektów z Listy Dziedzictwa Światowego UNESCO, (dla tych tematów wspólnym jest utworzenie krajowej ewidencji w systemie cyfrowym oraz monitoring stanu i sposobów wykorzystania), stanu służb konserwatorskich, stanu opieki nad zabytkami i wreszcie stanu uregulowań prawnych.

Rozdział 3 „Działania o charakterze systemowym” mówi o powiązaniu ochrony zabytków z polityką ekologiczną, dotyczącą ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa oraz o wypracowaniu strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzeniu jej do polityk sektorowych.

W rozdziale 4 „System finansowania” omówione są aspekty stworzenia sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

W kolejnym, rozdziale 5 „Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania” omówione jest dokumentowanie poprzez tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach oraz stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; wypracowanie spójnego systemu dokumentowania badań, stanu zachowania oraz określania i certyfikacji wartości zabytkowych, wspólnego dla wszystkich typów zabytków; monitorowanie - poprzez gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa oraz ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

Rozdział 6 „Kształcenie i edukacja”, porusza fundamentalne zagadnienie stałej pracy nad wzrostem świadomości, dotyczącym wartości dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w życiu i prawidłowym funkcjonowaniu społeczeństwa.

W rozdziale 7 „Współpraca międzynarodowa” opisane są zagadnienia mające na celu wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.

- **Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004–2013.**

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nasielsk, jest zbieżny z głównymi zadaniami Programu Operacyjnego nr 9 „Dziedzictwo kulturowe”, do których należy intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego), kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne, zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego. Główne założenia Strategii dokumentu, wytyczające kierunki przy tworzeniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami to m.in. działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, min. poprzez adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów poprzez wykorzystanie przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związane z ochroną i zachowaniem zabytków.

Beneficjentami Programu mogą być m.in. samorządowe instytucje kultury i jednostki samorządu terytorialnego. Zadania Programu będą realizowane poprzez:

- Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:

- rewitalizacji historycznych obszarów miejskich;
 - ochrony i zachowania krajobrazu kulturowego wsi;
 - rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów;
 - rewaloryzacji i konserwacji zabytków budownictwa drewnianego;
 - rewaloryzacji zabytkowych cmentarzy oraz renowacji, ochronie i zachowaniu miejsc pamięci i martyrologii w kraju i za granicą;
 - prowadzenia badań archeologicznych i zabezpieczenia zabytków archeologicznych;
 - konserwacji zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów w kraju i zagranicą;
 - dokumentowania zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja) w kraju i za granicą;
 - zabezpieczenia przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych;
 - ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.
- Priorytet 2. Rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:
 - zakupu dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych;
 - zakupu starodruków i archiwaliów;
 - konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych w kraju i za granicą;
 - wspierania muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych;
 - dofinansowania wykonania kopii starodruków i inkunabułów.

- **Narodowy program kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004–2013 i Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Kultury i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego.**

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wynika z Narodowego Planu Rozwoju (uchwalonego Ustawą z dn.20.04.2004r. Dz. U. z 2004 r. nr 116, poz. 1206). Służy on do wdrażania Narodowej Strategii rozwoju Kultury w sferze dotyczącej opieki nad zabytkami. Jako uzupełnienie tych dokumentów, funkcjonuje również Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego” przyjęty przez rząd we wrześniu 2005 r.

Za cel strategiczny programu operacyjnego przyjęto tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności i znaczenia kultury, jako czynnika rozwoju społeczno-ekonomicznego. Cel ten będzie realizowany między innymi poprzez realizację priorytetów w zakresie ochrony i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym, budowę i rozbudowę infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym, rozwój infrastruktury kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym oraz renowację i konserwację zabytków ruchomych.

W kontekście Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nasielsk najbardziej istotne jest ostatnie z wymienionych działań. Działanie ukierunkowane jest na projekty z zakresu ochrony ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu międzynarodowym, ogólnokrajowym i ponadregionalnym. Celem realizacji działania jest zachowanie dla przyszłych pokoleń ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego poprzez renowację, konserwację, a także zabezpieczenie przed zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem poza granice kraju. W ramach działania do realizacji przewiduje się projekty infrastrukturalne o wartości powyżej 100 tys. euro. Wśród kwalifikujących się projektów są między innymi konserwacja i digitalizacja muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych; konserwacja innych zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów; wspieranie rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych;

zabezpieczenie przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych; tworzenie kompleksowych systemów informacji zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki przez granice oraz zabezpieczenie zabytków ruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem.

Beneficjentami Programu mogą być między innymi jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, organizacje pozarządowe działające na zasadzie non-profit, kościoły i związki wyznaniowe oraz archiwa.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nasielsk wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

- **Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020 (po aktualizacji w marcu 2006 r.).**

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście tworzenia więzi lokalnych społeczności z zamieszkiwanym przez nią obszarem oraz tworzenia i pielęgnowania tradycji regionalnych, tzw. „małych ojczyzn”, na którą w polityce regionalnej Unii Europejskiej kładzie się bardzo duży nacisk. W dokumencie zdiagnozowano najważniejsze problemy w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego występujące na Mazowszu, są to:

- spadek liczby instytucji kultury pociągający za sobą zmniejszenie oferty kulturalnej regionu;
- likwidacja znacznej liczby bibliotek w województwie;
- fakt znajdowania się licznie występujących w regionie zabytków w bardzo często w złym stanie technicznym oraz postępująca eliminacja zabudowy drewnianej z krajobrazu kulturowego Mazowsza;
- brak promocji i niski poziom wiedzy dotyczącej regionu oraz niewystarczającej identyfikacji mieszkańców z Mazowszem.

W związku z tym nacisk został położony głównie na promocje wizerunku województwa, której celem jest budowanie pozytywnych skojarzeń związanych z jego wizerunkiem i propagowanie produktów charakterystycznych dla regionu. Kreowanie i promocja produktu regionalnego nie tylko przyczyni się do budowania i wzmacniania tożsamości i atrakcyjności regionu, ale także stanowić będzie ważny element jego promocji w wymiarze krajowym i europejskim. Województwo mazowieckie ze względu na swoje walory kulturowe, turystyczne i przyrodnicze ma ogromne możliwości promowania lokalnych, niepowtarzalnych produktów ściśle związanych ze środowiskiem geograficznym, kulturą oraz gospodarką regionu.

Przedstawione działania, w kontekście opieki nad zabytkami, będą w przeważającej mierze polegały na:

- Kształtowaniu tożsamości regionu oraz kreowaniu i promocji jego produktu, realizowanemu między innymi poprzez:
 - ochronę i promocję, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym miejscowości o charakterystycznej unikalnej drewnianej zabudowie letniskowej położonej wzdłuż tzw. linii otwockiej), cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast;
 - promocję unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem;
 - kreowanie regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej.
- Promocji i zwiększaniu atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego realizowanej między innymi dzięki:
 - wzmocnieniu dotychczasowych kierunków działań samorządu, propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie;
 - rewitalizacji zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych;

- wsparciu tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych.
- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007–2013.**

W ramach RPO WM wspierane będą działania z zakresu ochrony i odnowy obiektów i zespołów zabytkowych lub historycznych służące poszerzeniu oferty turystycznej lub kulturalnej, w tym dotyczące renowacji, zabezpieczeniu przed zniszczeniem i kradzieżą adaptacji do nowych funkcji turystycznych lub kulturowych m.in. zespołów pałacowo-parkowych, zespołów fortyfikacyjnych, budowli i zespołów obronnych, obiektów sakralnych parków zabytkowych oraz obiektów przemysłowych.

Działania te będą realizowane w ramach Priorytetu VI. Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji. Działanie 6.1. Kultura. W szczególności w grę wchodzi:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, modernizacja, adaptacja historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym:
 - obiektów sakralnych,
 - zespołów fortyfikacyjnych,
 - budowli i zespołów obronnych,
 - parków zabytkowych,
 - obiektów przemysłowych;
- konserwacja zabytków ruchomych udostępnianych publicznie;
- zabezpieczenie zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą;
- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia.

Beneficjentami mogącymi skorzystać ze wsparcia w tym działaniu są m.in.:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną,
- Instytucje kultury,

- Organizacje pozarządowe,
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną,
- Podmioty działające w oparciu o zapisy Ustawy o partnerstwie publiczno–prywatnym.

Maksymalne wsparcie wynosi 85 % lub też wynika z właściwego rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego (w przypadku wystąpienia pomocy publicznej). Maksymalna wartość projektów w zakresie utrzymania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu regionalnym i lokalnym wynosi do 20 mln zł. Dla niektórych typów projektów maksymalna wartość projektu wynosi 4 mln zł, tj. dla projektów dotyczących:

- konserwacji zabytków ruchomych,
- rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie zasobów bibliotecznych, archiwalnych, filmowych oraz zasobów wirtualnych muzeów, galerii, fonotek, filmotek, cyfrowych bibliotek itp.,
- zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem oraz projektów realizowanych przez instytucje kultury państwowe i współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, archiwa państwowe.

Kwestie opieki nad zabytkami, w szerszym kontekście, pojawiają się także w Priorytecie V. Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu. Działanie 5.2. Rewitalizacja miast. Wsparcie jest udzielane w ramach określonych przez uchwalony przez gminę lokalny program rewitalizacji, przy czym przedsięwzięcia planowane do realizacji powinny mieć charakter kompleksowy umożliwiający w dalszej perspektywie ożywienie społeczno-gospodarcze terenu. W ramach lokalnych programów rewitalizacji możliwe jest realizowanie działań w zakresie opieki nad zabytkami polegających na renowacji budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym, m.in. zlokalizowanych w strefie ochrony konserwatorskiej, w tym prace konserwatorskie, odnowienie fasad i dachów budynków wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego z dnia 7.06.2004 r.**

Plan został uchwalony przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą nr 65/2004 (Dz. Urz. Woj. Maz. nr 217z 28.08.2004r., poz.5811). W zakresie opieki nad zabytkami skupia się on na następujących zagadnieniach:

- Kształtowaniu tożsamości kulturowej Mazowsza poprzez pielęgnowanie i rozwój lokalnych, materialnych i niematerialnych dóbr kultury;
- Potrzebie podnoszenia stanu świadomości społecznej w zakresie dziedzictwa historycznego, wspólnoty dziejów, tradycji;
- Zobowiązaniu do ochrony i utrzymania zabytków, przy uwzględnieniu potrzeb współczesnego społeczeństwa (zgodnie z Konwencją w sprawie Ochrony zabytków Architektonicznych w Europie. Podpisaną w Cordobie w 1995 r.), co realizowane będzie dzięki:
 - ochronie architektury drewnianej,
 - ochronie zespołów architektoniczno–parkowych, jako obrazu historycznej struktury społecznej,
 - uświadomieniu, iż współczesny zakres ochrony zabytków odbywa się w skali ponadjednostkowej, zawierającej budowle, dzieła, założenia i zespoły stanowiące przedmiot ochrony,
 - zróżnicowaniu potrzeb ochrony, z punktu widzenia przyrodniczego, kulturowo – zabytkowego, historycznego, turystyczno–wypoczynkowego, etc.
- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 z dnia 28.02.2011r. ze zmianami wynikającymi z Zarządzenia Nr 98/11 z dnia 22.06.2011 r.**

W ramach prac nad Wojewódzkim Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 sformułowano cel strategiczny „Zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawa budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu”. Na cel ten składają się cele operacyjne obejmujące szereg działań bezpośrednio dotyczących opieki nad zabytkami na poziomie gminy:

- **Cel I. Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu.**
 - Działanie 1. Ochrona i zachowanie wartości dziedzictwa materialnego.
 - rewaloryzacja i rewitalizacja zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych;
 - zapobieganie niszczeniu cennych obiektów, w tym zabezpieczenia przed pożarem, zalaniem, kradzieżą itp.;
 - ochrona i zachowanie obiektów zagrożonych (szczególnych): architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej, obiektów budownictwa obronnego;
 - wypracowanie wspólnie z samorządami lokalnymi programów ochrony zabudowy drewnianej (wiejskiej, małomiasteczkowej i uzdrowskiej);
 - tworzenie płaszczyzny współpracy różnych podmiotów na rzecz usuwania zagrożeń systemowych i konfliktów w sferze opieki nad zabytkami;
 - stworzenie we współpracy z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków bazy dotyczącej zagrożonych zabytków.
 - Działanie 2. Ochrona zabytków ruchomych.
 - Działanie 3. Ochrona zabytków archeologicznych.
 - identyfikacja zabytków archeologicznych;
 - wykonywanie zaleceń konserwatorskich podczas procesów inwestycyjnych;
 - ochrona i zachowanie zagrożonych (szczególnych) zabytków archeologicznych, cmentarzysk oraz posiadających własną formę krajobrazową.
 - Działanie 4. Ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych).

- wspieranie i inicjowanie prac badawczych i dokumentacyjnych najcenniejszych obiektów zabytkowych regionu;
 - promocja najcenniejszych i charakterystycznych dla regionu obiektów i obszarów zabytkowych;
 - propagowanie i wspieranie działań służących szybkiej aktualizacji i uzupełnienia wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków.
- Działanie 5. Ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni.
 - Działanie 6. Kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi.
 - kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca;
 - rewaloryzacja zabytkowej zabudowy na obszarach historycznych;
 - ochrona panoram zabytkowych miast i wsi;
 - zachowanie osi widokowych i zapewnienie właściwej ekspozycji zabytków;
 - ochrona i rewaloryzacja małej architektury i zespołów zieleni (komunalnej);
 - dostosowanie nowej zabudowy do warunków krajobrazowych, lokalnych tradycji budowlanych i gabarytów zabudowy historycznej.
 - Działanie 7. Rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego
 - Działanie 8. Pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego
 - Działanie 9. Popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa

- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego;
- promocja projektów zajmujących się digitalizacją i archiwizowaniem dokumentów i fotografii znajdujących się w rękach prywatnych;
- wspieranie rozwoju nowych form udostępniania zbiorów muzealnych;
- zwiększanie dostępności do zabytków poprzez warunkowanie dotacji do prac w obiektach, zabytkowych od publicznego udostępniania tych obiektów;
- **Cel II. Kształtowanie tożsamości regionalnej.**
 - Działanie 1. Utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej
 - tworzenie i rozwój ekspozycji regionalnych w instytucjach kultury;
 - Działanie 2. Kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa, krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób.
 - organizacja konkursów dotyczących dziedzictwa i tradycji w celu rozwijania zainteresowań historią i dziedzictwem regionu;
 - kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej;
 - Działanie 3. Kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno-kulturowych oraz wskazanych w PZPWM).
 - Działanie 4. Promocja walorów kulturowych regionu.
- **Cel III. Wzrost społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.**

- Działanie 1. Stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań.
 - premiowanie działań służących odzyskaniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem;
 - organizowanie konkursów dla właścicieli obiektów zabytkowych, promujących właściwą opiekę nad obiektem oraz jego udostępnienie.
- Działanie 2. Edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami.
 - szkolenia dla radnych, urzędników, właścicieli i użytkowników zabytków, organizacji pozarządowych, w zakresie opieki nad zabytkami, m.in. przez Departament Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego;
 - upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli zabytków, organizacja szkoleń dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.
- Działanie 3. Stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu.
- **Cel IV. Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.**
 - Działanie 1. Wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi.
 - Działanie 2. Stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego.
 - Działanie 3. Kształtowanie pasm turystyczno-kulturowych
 - Działanie 4. Kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne

- Działanie 5. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych
- Działanie 6. Adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych
- Działanie 7. Propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego
 - tworzenie finansowych i pozafinansowych mechanizmów współpracy różnych podmiotów działających w sferze ochrony i promocji dziedzictwa regionu;
 - włączenie organizacji pozarządowych w działania samorządu województwa służące opiece nad zabytkami.
- **Strategia Rozwoju Powiatu Nowodworskiego (Uchwała Nr XXXIV/163/2002 Rady Powiatu Nowodworskiego z dnia 25.04.2002r.)**

Misja powiatu nowodworskiego określa go jako nowoczesną wspólnotę samorządową, gwarantującą należyte wykorzystanie zasobów środowiska i dziedzictwa kulturowego. Misja realizowana jest przez cele - priorytety rozwojowe, z których jeden zawiera programy bezpośrednio odnoszące się do opieki nad zabytkami:

- **Priorytet VII. Ochrona zasobów naturalnych i wykorzystanie ich dla celów rozwoju społeczno-gospodarczego z zachowaniem tożsamości regionu, dziedzictwa kulturowego i walorów środowiskowych.**
 - Program 6. Program pielęgnowania tradycji i dziedzictwa kulturowego oraz wykorzystanie ich walorów dla rozwoju turystyki i pozyskiwania alternatywnych dochodów przez rolników.
 - Program 7. Promocja zasobów, dziedzictwa i rozwoju powiatu nowodworskiego poprzez uczestnictwo w ogólnych imprezach, przygotowywanie publikacji, wystaw i konsolidowanie ruchu amatorskiego w kulturze.

W myśl strategii, wszystkie priorytety rozwojowe są jednakowo ważne, gdyż odnoszą się do różnych kompetencji. Natomiast programy realizujące priorytety są przedmiotem wyboru w miarę posiadanych środków i możliwości pozyskania partnerów oraz wagi danego działania w realizacji konkretnego priorytetu.

Strategia rozwoju powiatu nowodworskiego podkreśla także wartościowe obiekty zabytkowe na terenie gminy Nasielsk wśród których znajduje się m.in. grodzisko wczesnohistoryczne, neogotycki kościół farny p.w. św. Wojciecha, założenie pałacowe w Chrcynnie, kościół parafialny w Cieksynie, parki podworskie w Czajkach, Lubominie, Pianowie Daczkach i Siennicy, zespoły podworskie w Kosewie i Lelewie oraz cmentarzysku kultury amfor kulistych w Zaborzu.

• **Plan Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2007-2013 (Uchwała nr XIII/71/2007 Rady Powiatu Nowodworskiego z dnia 29.11.2007r.)**

Zgodnie z treścią planu, turystyka i zabytki są istotnymi elementami gospodarczej sfery powiatu. Wynika to z naturalnych warunków i bliskości aglomeracji warszawskiej, sprzyjającej rozwojowi funkcji turystyczno-wypoczynkowej. Pośród najważniejszych walorów przyrodniczo-krajobrazowych na terenie Gminy Nasielsk wyróżniono m.in.:

- tereny doliny dolnej Wkry,
- parki i zespoły podworskie (znajdujące się m.in. w miejscowościach Chrcynno, Cieksyn, Czajki, Kosowo, Lelewo, czy Nasielsk),
- cmentarzysko kultury amfor kulistych w Zaborzu,
- grodzisko wczesnohistoryczne i neogotycki kościół farny pod wezwaniem Świętego Wojciecha w Nasielsku.

Stanowią one podstawę do zdefiniowania kierunków działań w latach 2007-2013 wynikających także z celów Strategii Rozwoju Powiatu Nowodworskiego (Uchwała nr XXXIV/163/2002 Rady Powiatu Nowodworskiego z dnia 25.04.2002r.). Do celów operacyjnych i działań bezpośrednio związanych z rozwojem Powiatu w zakresie turystyki i zabytków należą:

- **Cel V. Rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, podniesienie stopnia jej funkcjonalności i korzyści dla rozwoju wspólnoty terytorialnej.**
 - Działanie 6. Wspólne działania z samorządami gminnymi w sprawie rozbudowy infrastruktury turystycznej w ramach „Partnerstwa w widłach trzech rzek” (Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL).
- **Cel VII. Ochrona zasobów naturalnych i wykorzystanie ich dla celów rozwoju społeczno-gospodarczego z zachowaniem tożsamości regionu, dziedzictwa kulturowego i walorów środowiskowych.**
 - Działanie 6. Promocja zasobów, dziedzictwa i rozwoju powiatu nowodworskiego przez uczestnictwo w targach, wystawach i imprezach na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

5 UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nasielsk wykazuje zgodność z celami wszystkich gminnych dokumentów strategicznych:

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Nasielsk - uwarunkowania (tekst jednolity - zmiana) (Uchwała nr LIII/394/10 Rady Miejskiej w Nasielsku z dnia 10 listopada 2010r.)**

Studium wskazuje na istotne problemy związane z obiektami zabytkowymi znajdującymi się na terenie gminy, m.in. zanik charakterystycznej w tej części Mazowsza architektury drewnianej, zanik charakteru wsi położonych wzdłuż

linii kolejowych, które tracą swoją wiejską specyfikę i przekształcają się w małomiasteczkowe osady zamieszkałe przez ludzi dojeżdżających do pracy w mieście. Wyjątkami od tej reguły są wsie Ciekryn i Psucin. Studium wskazuje również na konieczność przeprowadzenia badań archeologicznych na terenach położonych na zachód od miasta Nasielsk, gdzie podejrzewa się o występowanie śladów osadnictwa z racji dużego zagęszczenia stanowisk archeologicznych w Aleksandrowie, Andzinie, Chlebiotkach, Ciekrynie, Kosewie i Starych Pieścirogach.

- **Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Nasielsk (Uchwała nr XI/74/07 Rady Miejskiej w Nasielsku z dnia 9 sierpnia 2007r.)**

Plan stanowi uszczegółowienie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Nasielsk i wśród zadań polegających na poprawie sytuacji na terenie gminy Nasielsk wymienia "Rozbudowę, adaptację i modernizację obiektów o znaczeniu lokalnym", w tym dbałość o miejsca pamięci, pomniki, kaplice i kościoły znajdujące się na terenie gminy.

- **MPZP gminy Nasielsk, obejmujący obszar wsi: Nowe Pieścirogi, Stare Pieścirogi, Mogowo, Morgi, Mokrzyce Włościańskie. (Uchwała Nr XXXII/218/09 Rady Miejskiej w Nasielsku z dnia 29 stycznia 2009r.)**

Plan ustala zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, stanowisk archeologicznych w obszarze planu polegające na:

- Zachowaniu warunków wynikających z przepisów szczególnych zabytkowych obszarów chronionych
- Zachowaniu obiektów postulowanych do ewidencji zabytków nieruchomych oraz stanowisk archeologicznych oznaczonych na rysunku planu,
- Koordynacji realizacji zalesień i zagospodarowania terenów z wyprzedzającym sprawdzeniem aktualnych granic obszarów objętych ochroną konserwatorską stanowisk archeologicznych oraz zapisów wynikających z przepisów szczególnych i nadzoru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- Uzgadnianiu zagospodarowania terenów przeznaczonych do zalesień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, tj. prac związanych z

robotami ziemnymi, naruszającymi strukturę gruntu poniżej warstwy ornej (głębiej niż 30 cm), planowane zmiany w zagospodarowaniu terenu mogą być dopuszczone do realizacji po przeprowadzeniu na koszt właścicieli nieruchomości, archeologicznych badań wykopaliskowych zgodnie z przepisami szczególnymi.

• **MPZP gminy Nasielsk, obejmujący obszar wsi: Nowe Pieścirogi, Stare Pieścirogi, Mogowo, Morgi, Mokrzyce Włociańskie - zmiana dotycząca części miejscowości Stare Pieścirogi (Uchwała Nr III/17/10 Rady Miejskiej w Nasielsku z dnia 22 grudnia 2010r.)**

- W zakresie ochrony dóbr kultury ustala się ochronę zabytków archeologicznych - stanowisko archeologiczne na terenie 1 R.Z określone na rysunku planu specjalnym symbolem;
- Na obszarze ww. stanowisk ustala się:
 - Obowiązek uzyskania przez inwestora, od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (przed wydaniem pozwolenia na budowę lub zgłoszenia właściwemu organowi) uzgodnienia wszelkich planowanych budów obiektów budowlanych, wiążących się z wykonywaniem prac ziemnych;
 - Obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków poszukiwania, rozpoznawania i wydobywania kopalin oraz budowy urządzeń wodnych i regulacji wód;
 - Obowiązek przeprowadzenia (na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej zamierzającej finansować roboty budowlane) badań archeologicznych oraz wykonania ich dokumentacji;
 - Przed rozpoczęciem badań archeologicznych wymagane jest uzyskanie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwolenia na ich prowadzenie.
- Dla terenu upraw rolnych i zieleni nieurządzonej, oznaczonego na rysunku planu symbolem: 1 R.Z - pow. ok. 5,91 ha, ustala się m.in., że przy zagospodarowaniu terenu istnieje obowiązek uwzględnienia istniejącego stanowiska archeologicznego. Wszelkie działania należy

prować w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i w oparciu o ustalenia zawarte we wcześniejszych zapisach planu.

- **MPZP miasta Nasielsk (Uchwała Nr XLVI/330/10 Rady Miejskiej w Nasielsku z dnia 27 kwietnia 2010r.)**

Plan określa obszar wskazany do objęcia działaniami modernizacyjnymi i rehabilitacyjnymi istniejącej zabudowy oraz urządzeń infrastruktury technicznej, jak też ogólne zasady prowadzenia tych działań:

- Obszar wskazany do objęcia działaniami modernizacyjnymi i rehabilitacyjnymi istniejącej zabudowy oraz urządzeń infrastruktury technicznej ograniczony jest: rzeką Nasielną, ulicą Tadeusza Kościuszki, wschodnią granicą terenu szkoły, północną granicą działki nr 1052, oraz ulicami: POW, Polną, Szkolną, Stanisława Staszica, Garbarską, Józefa Piłsudskiego, Jana Kilińskiego i Stefana Starzyńskiego do rz. Nasielnej. Z uwagi na położenie obszaru w granicach strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej - zwartej zabudowy Starego Miasta – obejmującej kościół parafialny p.w. Św. Wojciecha oraz najbardziej wartościowy obszar układu urbanistycznego Starego Miasta, wszelkie przedsięwzięcia modernizacyjne wymagają uzgodnienia i uzyskania warunków oraz wytycznych konserwatorskich Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

W zakresie ochrony dóbr kultury plan ustala:

- Ochronę obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków
- Ochronę obiektów zabytkowych, znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków:
- Strefę „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej - zwartej zabudowy Starego Miasta – obejmującej kościół parafialny pw. Św. Wojciecha oraz najbardziej wartościowy obszar układu urbanistycznego starego miasta, a ponadto cmentarz żołnierzy z I Wojny Światowej i cmentarz żydowski, w granicach określonych na rysunku planu. W granicach układu urbanistycznego:
 - Obowiązuje ochrona: historycznego układu ulic i placów, podziałów parcelacyjnych, historycznego sposobu zabudowy

- posesji, historycznych nawarstwień kulturowych pod współczesną powierzchnią gruntu, układu zieleni, ukształtowania terenu;
- Obowiązuje bezwzględny priorytet wymogów konserwatorskich; wszelkie zamierzenia inwestycyjne i prace remontowe prowadzone w granicach stref wymagają uzgodnienia i uzyskania warunków oraz wytycznych konserwatorskich Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków;
 - Dozwolona jest: zabudowa plomb w historycznym układzie parcel, lokalizacja usług nieuciążliwych w parterach budynków lub w innych wbudowanych w bryłę budynku mieszkalnego;
 - Gabaryty i charakter nowej zabudowy w strefie ochrony konserwatorskiej powinien być dostosowany do skali urbanistycznego zespołu zabytkowego oraz posiadać cechy rodzimej architektury, z zastosowaniem wytycznych i postulatów służb konserwatorskich;
 - Wszelkie remonty winny być wykonywane z zastosowaniem tradycyjnych materiałów (kamień, cegła, drewno, dachówka ceramiczna). Nowe realizacje powinny nawiązywać do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych oraz być indywidualnie analizowane i zatwierdzone przez odpowiednie służby Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków;
 - Wszelkie zmiany planowane na podstawie dokumentacji projektowej w obrębie strefy „A” wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków na etapie zgłoszenia zamiaru budowy i prowadzenia robót budowlanych lub uzyskiwania pozwolenia na budowę;
 - Zakaz wprowadzania nowych dominant architektonicznych w polu ekspozycji i widoku na kościół;
 - Zakaz lokalizacji obiektów wielkogabarytowych i obiektów o funkcjach uciążliwych.

- Dla obiektów na terenie w granicach strefy A nie wpisanych do rejestru zabytków ustala się obowiązek uzgadniania wymiany budynków w złym stanie technicznym oraz wszelkich prac remontowych ze służbami Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.
- Dla terenów położonych na obszarach stanowisk archeologicznych ustala się obowiązek:
 - Uzgadniania decyzji o pozwoleniu na budowę z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków;
 - Powiadamiania inwestorów o konieczności przeprowadzania:
 - Archeologicznych badań wykopaliskowych - wyprzedzających planowane zmiany oraz inwestycje,
 - Prac archeologicznych przy robotach ziemnych związanych z inwestycją i trwałym zagospodarowaniem terenu - z rygiem ich zmiany na archeologiczne badania wykopaliskowe, w przypadku ujawnienia w trakcie robót ziemnych - obiektów archeologicznych, wyprzedzających działania inwestycyjne,
 - Zakres badań i prac archeologicznych wymienionych w pkt. 2 ustala Wojewódzki Konserwator Zabytków na etapie zgłoszenia zamiaru budowy i prowadzenia robót budowlanych lub uzyskiwania pozwolenia na budowę.
- Plan wyznacza strefę obserwacji archeologicznej W dla obszaru w sąsiedztwie stanowiska archeologicznego nr 37 (grodzisko) oraz stanowisk na terenie Starego Miasta oznaczonego graficznie na rysunku planu; na obszarze strefy „W” .
- Plan wyznacza strefę „K” ochrony wartości krajobrazu i ekspozycji wartości przyrodniczo-kulturowych, wyznaczoną granicami parku celem ochrony ukształtowania terenu i występującej zieleni założenia. W obrębie strefy „K” obowiązuje:
 - Nakaz ochrony i zachowania istniejącego drzewostanu, w szczególności starodrzewu,

- Nakaz uporządkowania przestrzennego i utrzymania obecnie istniejącego sposobu użytkowania,
- Zakaz lokalizacji obiektów kubaturowych,
- Wszelkie zmiany planowane na podstawie dokumentacji projektowej w obrębie strefy „K” wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie zgłoszenia zamiaru budowy i prowadzenia robót budowlanych lub uzyskiwania pozwolenia na budowę.
- Wyznacza się teren oznaczony na rysunku planu symbolem: 0.1UK, z podstawowym przeznaczeniem pod usługi kultu religijnego – kościół parafialny, pw. Św. Wojciecha murowany z ok. 1900 roku z XIX wieku - wpisany do rejestru zabytków pod numerem 128/76-950/72 WA. Na tym terenie plan ustala:
 - Zachowanie istniejącej zabudowy i zieleni,
 - Dopuszcza się:
 - Remonty istniejącej zabudowy,
 - Urządzenia komunikacji pieszej,
 - Sieci i urządzenia infrastruktury technicznej,
 - Zieleń urządzoną,
 - Wyklucza się:
 - Wszelką nową zabudowę mieszkaniową, usługową i gospodarczą,
 - Realizację przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (w rozumieniu przepisów odrębnych dot. ochrony środowiska),
 - Gospodarczej i garażowej – 1 kondygnacji,
 - Obowiązuje bezwzględny priorytet wymogów konserwatorskich; wszelkie remonty winny być wykonywane z zastosowaniem tradycyjnych materiałów (kamień, cegła, drewno, dachówka ceramiczna i uzgadniane z odpowiednimi służbami Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

- Wyznacza się tereny oznaczone na rysunku planu symbolami: 0.2UK, z pod-stawowym przeznaczeniem jako chroniony prawem obiekt archeologiczny – grodzisko z XI w. wpisane do rejestru pod numerem 9/75-8/51 WA. Na tych terenach plan ustala:
 - Bezwzględne zachowanie istniejącego ukształtowania terenu i zieleni,
 - Dopuszcza się:
 - Terenowe badania archeologiczne,
 - Urządzenia komunikacji pieszej,
 - Sieci i urządzenia infrastruktury technicznej,
 - Zieleń urządzoną,
 - Zagospodarowanie terenu winno być dostosowane do użytkowania przez osoby nie w pełni sprawne.
 - Wyklucza się:
 - Wszelką zabudowę produkcyjną, mieszkaniową, usługową i gospodarczą,
 - Realizację przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (w rozumieniu przepisów odrębnych dot. ochrony środowiska),
 - Obowiązuje bezwzględny priorytet wymogów konserwatorskich; wszelkie działania inwestycyjne i prace ziemne muszą być wykonywane w uzgodnieniu i pod ścisłym nadzorem odpowiednich służb Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.
 - Wyznacza się tereny oznaczone na rysunku planu symbolem ogólnym symbolem ZC, na których plan ustala, że wszelkie prace remontowo-konserwatorskie krzyży i nagrobków oraz pielęgnacyjne zieleni na zabytkowej części cmentarza parafialnego, na cmentarzu żydowskim oraz na cmentarzu z okresu I wojny światowej należy uzgadniać z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Zarys historii Nasielska

Pierwsza wzmianka o Nasielsku pojawia się w "Falsyfikacie mogileńskim", dokumencie opisującym nadania na rzecz klasztoru benedyktynów w Mogilnie, pierwotnie datowanym na 1065 rok, choć według niektórych źródeł powstałym w roku 1155. Nasielsk wymieniany jest w nim wraz z Gruduskiem, Zakroczymiem, Serockiem, Rypinem, Stupskiem, Ciechanowem, Wyszogrodem i Pułtuskiem. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że zakonnicy pobierali stąd nie tylko tzw. dziesięcinę, ale prowadzili też działalność duszpasterską. W tym bowiem czasie w grodach urzędował zazwyczaj nie tylko pan grodowy (późniejszy kasztelan) ze swymi pomocnikami, ale i kapelan opiekujący się kaplicą grodową. W wypadku "Nasielska nad Nosielną w pułtuskiem" jest to tym bardziej prawdopodobne, że istniał tu nie tylko gród — ośrodek administracyjny i punkt obronny, ale i znaczna osada targowa. Doszukiwanie się początków parafii w połowie XI wieku jest z pewnością zasadne. Świadczyć o tym może też imię patrona parafii, ponieważ większość kościołów i parafii, w których pracowali benedyktyni jest pod wezwaniem św. Wojciecha. Przypuszcza się, że w tym okresie był już w Nasielsku niewielki kościół drewniany. W innym dokumencie z 1155 roku, Bolesław Kędzierzawy nadaje część Nasielska (Nową Wieś) klasztorowi w Czerwińsku. Pojawiają się w nim m.in. wzmianki o istnieniu warowni w Nasielsku, co tylko potwierdza obronną funkcję, jaką pełnił gród w XII w. Kolejnego przekazania części Nasielska na własność czerwińskiego klasztoru dokonał w roku 1257 książę mazowiecki Siemowit, przekazując wieś kościelną, czyli wieś Koski, która w tamtym czasie stanowiła 1/3 całego grodu. Pięćdziesiąt lat później datowana jest ostatnia wzmianka z XIII wieku - wiadomość o istnieniu kasztelana nasielskiego, którym był „comes Thomas castellanus de Nosylk”. Jest to zarazem pierwszy dokument mówiący o istnieniu kasztelanii nasielskiej, czyli przedstawicielstwa władzy monarszej. 11 listopada 1386 roku książę mazowiecki Janusz I nadaje pozostałe 2/3 Nasielska na własność swemu

ulubionemu rycerzowi Jakuszowi z Radzanowa, zwanemu Białym, którego rodzina posiadała Nasielsk przez ponad dwieście sześćdziesiąt - do roku 1647. W 1440 w mieście wybucha pożar, w wyniku którego zniszczony zostaje drewniany kościół. W celu zrekompensowania tej niepowetowanej straty, opat czerwiński Andrzej wraz z Pawłem - proboszczem nasielskim, w 1445 roku kończą budowę nowego, murowanego kościoła w klasztornej części miasta. W czasie, kiedy proboszczami byli księża diecezjalni, wpływ na obsadę tych stanów mieli nie tylko biskupi, ale i książę (a następnie rodzina Nosilskich, będąca współwłaścicielami Nasielska) oraz opat klasztoru czerwińskiego. Sytuacja uległa zmianie, gdy dzięki staraniom opata Ambrożego, papież Leon X włącza w 1513 roku parafię Nasielsk do uposażenia Kanoników Regularnych przy najbliższym wakansie na funkcji proboszcza, który nastąpił rok później, gdy probostwa zrzekł się ks. Jakub Broliński, kanonik płocki. Od tej chwili parafia nasielska stała się parafią zakonną. Proboszczami byli zakonnicy wyznaczeni przez Kapitułę Kanoników Regularnych. W Nasielsku powstała filia czerwińskiego klasztoru (prepozytura). Przebywał w niej prepozyt sprawujący funkcję proboszcza i dwóch lub trzech zakonników pełniących obowiązki wikariuszy. Kanonicy z Czerwińska zarządzali nasielską parafią aż do kasaty zakonu w XIX wieku. Odtąd opaci mieli wyłączne prawo do obsadzania probostwa i to zakonnikami z klasztoru czerwińskiego. Wywołało to konflikt z właścicielami Nasielska i jego krewnymi, którzy chcieli dalej mieć wpływ na obsadę tego stanowiska.

W 1532 roku Zygmunt I Stary, przedostatni z dynastii Jagiellonów, ustanawia w mieście targ tygodniowy, który początkowo ma miejsce w każdy poniedziałek, oraz trzy coroczne jarmarki, wyznaczone na św. Wojciecha, św. Jakuba Apostoła i św. Barbarę. Targ później został przeniesiony na niedzielę przy jednoczesnym ustanowieniu drugiego dnia targowego - środy. Warto dodać, że współcześnie targi nie odbywają się w dni ustalone na przestrzeni wieków. W tym samym roku przekazuje Nasielsk Janowi Nosielskiemu, podskarbiemu Ziemi Zakroczymskiej, co w kontekście włączenia Nasielska do uposażenia Kanoników Regularnych i konfliktu z tym związanego, stało się podłożem bardziej zdecydowanych działań, o czym świadczy fakt, że tego

samego roku opat czerwiński Jakub Sobolewski wniósł sprawę przed sąd biskupa płockiego Piotra Gamrata przeciwko Janowi Nosilskiemu o napad i zranienie go. W późniejszym czasie nastąpił jeszcze ostrzejszy zatarg. Dziedzic Nasielska, pozwany przez opata Jakuba Kulę przed sąd biskupi. po przegranej procesie zabił opata. Następcą opata w 1547 roku wraz z prepozytem (ówczesnym proboszczem Nasielska) ustalili zasady uposażenia probostwa. Składało się na nie 5 łanów i 20 morgów ziemi i dziesięcina z całej parafii, co przynosiło około 100 kop groszy dochodu. Na podstawie zawartej umowy opat zatrzymywał dla siebie tylko dziesięcinę z Żabiczyzna, dziesięcinę z Pieścirogów przeznaczał na koszty napraw kościoła, a reszta miała pozostawać do rozporządzania prepozyta.

W 1647 Nasielsk przechodzi po dokładnie 261 latach w ręce rodziny Wesslerów. Pierwszym właścicielem z nowej rodziny jest starosta ostrowski, wojewoda płocki i podczasy koronny - Jan Wessel. Następujące po tym fakcie lata 1655-1676, czyli okres potopu szwedzkiego, doprowadziły do wyludnienia wielu okolicznych wsi oraz samego miasta - zostało w nim jedynie 128 osób. Niewiele więcej wiadomo na temat losów rejonu Nasielska w tamtym czasie.

Bogatsze wzmianki pojawiają się w XVIII wieku - w 1741 roku ponownie konsekrowano wyremontowany kościół w Nasielsku. Konsekracji dokonał opat ks. biskupa Marcin Załuski, biskupa drezdeński. W 1773 przeprowadzono w kraju reformę szkolnictwa. W nasielskiej parafii proboszczowie nadal jednak utrzymują szkołę. Świadczą o tym zapiski z 1779. 1781, a nawet z 1838 roku. Co ciekawe, pierwszym znanym z imienia nauczycielem w Nasielsku był Szczepan z Czajkowa, o którym informacje pojawiają się już w dokumentach z 1476 roku. W 1779 roku król Stanisław August Poniatowski potwierdza na prośbę mieszczan przywileje ustanawiające dni odbywania targów i jarmarków, otrzymywane kolejno od królów: Zygmunta I (1532), Władysława IV (1647) i Jana III Sobieskiego (1683). Wbrew przewidywaniom nie stymuluje to jednak rozwoju miasta. Pewne ożywienie nastąpiło na przełomie XVIII i XIX wieku, co uwidoczniło się we wzroście liczby mieszkańców z 774 w 1777 r do

2197 w 1810 r. W 1795 roku kończy się okres posiadania Nasielska przez rodzinę Wesslerów. Jego nowym właścicielem zostaje hrabia Stanisław z Lubrawca Dembski, wojewoda brzesko-kujawski, który utrzymał tę funkcję przez czterdzieści kolejnych lat.

W wigilię Bożego Narodzenia, 24 grudnia 1806 roku, pod Nasielskiem dochodzi do zaciętej, lecz nierozstrzygniętej potyczki między francuską armią generała Davouta z rosyjskim korpusem Ostermana - Tołstoja. Z kolei w 1819 roku, po 305 latach nieobecności do parafii wróciło duchowieństwo świeckie (diecezjalne), podległe bezpośrednio biskupowi płockiemu. Ostatnimi proboszczami spośród zakonników byli Jan Tański i Wojciech Wyrzykowski. W 1834 roku, Bank Polski wykupił w banku w Berlinie miasto Nasielsk, zastawione przez hrabiego Stanisława Dembskiego. W początkach XIX w. hrabia zastawił Nasielsk. W 1834 r. Bank Polski wykupił miasto i sprzedał je w 1838 r. Józefowi Koźmińskiemu. Ten w 1845 r. odsprzedał je Aleksandrowi Kurtzowi, przeciwko któremu w 1847 roku zbuntowała się społeczność żydowska, broniąc się przed monopolizacją wyrobu wódki przez zakłady Kurtza. Buntownicy pobili strażników miejskich i domagali się zniesienia ograniczeń w produkcji wódki, co spowodowało wezwanie wojska w celu zaprowadzenia porządku – w aktach wypadek ten zanotowano jako tzw. „bunt starozakonnych”. Od 1866 r. miasto stało się własnością skarbu państwa. Nasielsk poważnie ucierpiał w czasie pożarów w latach 1868, 1891 i 1894. Zniszczeniu uległo wówczas ponad 75% zabudowy rynku, a konieczność odbudowy doprowadziła do wprowadzenia regulacji przestrzeni miejskiej. Pomimo tych wydarzeń miasto nie zahamowało swojego rozwoju. Ma to związek m.in. z uruchomieniem w 1877 r. kolei łączącej Nasielsk z Warszawą i Gdańskiem. Rozwojowi sprzyjało także kolejne połączenie kolejowe uruchomione w 1924 r. z Toruniem i Sierpcem.

4 lutego 1905 roku, na fali wydarzeń związanych z ówczesną rewolucją, chłopci w gminie Nasielsk zażądali wprowadzenia jako urzędowego języka polskiego w gminie i odmówili podpisania protokołu zebrania, gdyż wójt nie zgodził się napisać go po polsku. Był to pierwszy przejaw wydarzeń pro-rewolucyjnych w powiecie pułtuskim.

Piętnaście lat później, w dniach 13-25 sierpnia 1920 roku pod Nasielskiem miała miejsce słynna "Bitwa Warszawska" - ciężkie boje z bolszewikami, które rozstrzygnęły losy polsko-bolszewickiej kampanii wojennej 1919-1921. Bitwa została rozegrana zgodnie z planem operacyjnym opracowanym wg koncepcji J. Piłsudskiego przez szefa Sztabu Generalnego generała T. Rozwadowskiego, pułkownika T. Piskora oraz kapitana B. Regulskiego. Rozpoczęła się 13 sierpnia obroną wschodnich przedpoli Warszawy i północno-wschodnich przedpoli Modlina. Siły polskie zostały zmuszone do wycofania się w rejonie Radzymina na drugą linię obrony, wyznaczoną przez ciąg wznieść między Nieporętem a Rembertowem. Obrona na kierunku modlińskim trwała do 14 sierpnia, przechodząc następnie w działania zaczepne (5 armia generała W. Sikorskiego do 20 sierpnia odzyskała Nasielsk, Serock, Pułtusk, Ciechanów, Przasnysz oraz Mławę). 15 sierpnia przez kaliski 203. Pułk Ułanów zdobył sztab 4. armii sowieckiej w Ciechanowie, a z nim - kancelarię armii, magazyny oraz jedną z dwóch radiostacji, służących Rosjanom do łączności z dowództwem w Mińsku. Dzięki przestrojeniu polskiego nadajnika na częstotliwość sowiecką i rozpoczęciu zagłuszania ich nadajników, druga z sowieckich radiostacji nie mogła odebrać rozkazów z Mińska. Brak łączności praktycznie wyeliminował więc 4. armię z bitwy o Warszawę. Faza obronna na kierunku warszawskim trwała do 16 sierpnia przechodząc następnie w rozstrzygające kontrnatarcie tzw. grupy manewrowej (5 dywizji piechoty, 1 brygada kawalerii) dowodzonej przez J. Piłsudskiego, która przełamując linie obrony radzieckiej w rejonie Kocka i Cycowa przedostała się na tyły wojsk atakujących Warszawę, wyzwalając następnie Białą Podlaską, Łuków, Międzyrzec Podlaski, Siedlce. 19 sierpnia armia polska zmusiła armię M.N. Tuchaczewskiego do odwrotu nad Niemen. 19-25 sierpnia jednostki Wojska Polskiego wyzwoliły szereg miejscowości (m.in. Brześć Litewski, Białystok, Łomżę, Ostrołękę), docierając do granicy z Prusami Wschodnim i odcinając drogę odwrotu głównie siłom bolszewickim. W wyniku bitwy po stronie polskiej zginęło ok. 4,5 tys. żołnierzy, 22 tys. zostało rannych i 10 tys. zaginionych. Straty radzieckie nie są dokładnie znane, wg szacunków 25 tys. poległych lub było ciężko rannych, 60 tys. trafiło do polskiej niewoli, zaś 45 tys. zostało internowanych przez Niemców.

W czasie II wojny światowej miasto i gmina Nasielsk zostały włączone do tzw. Rejencji Ciechanowskiej - niemieckiej jednostki administracyjnej, przez co oficjalnie weszła w skład Rzeszy Niemieckiej. Do jesieni 1940 roku siedzibą gminy była wieś Chrcynno, później Niemcy przenieśli ją do miasta Nasielska. W dniu 10 kwietnia 1940 roku aresztowany i wywieziony do obozu został Feliks Rostkowski, długoletni burmistrz Nasielska, który jako jeden z nielicznych przeżył obóz i powrócił do Nasielska. W 1941 roku Niemcy zamienili kościół neogotycki w skład żydowskich mebli. Do użytku wiernych pozostawiono jedynie zakrystię. W 1942 roku Niemcy aresztowali ks. dziekana Stanisława Pujdo. Po rocznym pobycie w więzieniu w Nowym Dworze został umieszczony w obozie koncentracyjnym w Dachau. Aresztowany, a następnie powieszony został także wikariusz ks. Bronisław Dobrowolski, członek Armii Krajowej. Parafię obsługiwał przybyły z Ciechanowa ks. Konrad Gąsiorowski. W latach 1941-1943 w domu piętrowym z podwórzem o powierzchni 1.500 m² przy ul. Berka Joselewicza (obecnie ul. Starzyńskiego – teren byłej mleczarni i teren Liceum Ogólnokształcącego) znajdował się obóz pracy nie istniejący w niemieckim wykazie obozów pracy. Nie powstrzymywało to jednak mieszkańców przed działaniami podziemnymi. We wsi Ruszkowo Maria Sienkiewicz - siostrzenica Henryka Sienkiewicza - prowadziła tajne nauczanie. Niestety, nie dane było jej dożyć końca wojny - zmarła pod koniec okupacji i została pochowana na cmentarzu w Cieksynie.

W 1945 roku Artyleria radziecka, a następnie niemiecka uszkodziły mury, dach i sklepienie świątyni. Od pierwszych dni po wyzwoleniu Nasielska rozpoczęły się intensywne prace przy usuwaniu zniszczeń w kościele. Początkowo pracami kierował ks. Stanisław Mazurczak, skierowany tymczasowo do Nasielska. Wkrótce z obozu powrócił ks. dziekan Stanisław Pujdo. Osłabiony obozowym życiem nie był jednak w stanie przeprowadzić gruntownego remontu świątyni. Zmarł w 1948 roku. Straty osobowe miasta i gminy Nasielsk w czasie hitlerowskiej okupacji wyniosły 6650 osób, tj. 35% ogółu tamtejszej ludności. Również w 1945 Jadwiga Rostkowska tworzy przy szkole powszechnej klasę gimnazjalną stanowiącą podwaliny późniejszego liceum ogólnokształcącego im. Jarosława Iwaszkiewicza i publicznego gimnazjum przy LO w Nasielsku.

5.2.2 Zabytki nieruchome w Nasielsku

Istotnym elementem krajobrazu kulturowego gminy Nasielsk są założenia parkowe. Większość z nich pierwotnie stanowiła element zespołów dworskich, jednak w chwili obecnej jedynie trzy z nich wchodzi w ich skład. Z racji upływu czasu granice parków są w większości zatarte, przez co nieczytelny jest ich dokładny obszar oraz układ kompozycyjny. Drzewostan jest zachowany w stanie dobrym.

Na szczególną uwagę zasługują wspomniane trzy założenia dworskie z XIX w. zlokalizowane w Chrcynnie, Kosewie oraz Lelewie. Dwa pierwsze składają się z dworu i parku, natomiast ostatnie na swoim terenie posiada dodatkowo dwa budynki gospodarcze: stodołę oraz pozostałości stajni. Wszystkie obiekty są utrzymane w nienagannym stanie.

Z tego samego okresu pochodzi również kościół farny św. Wojciecha w Nasielsku, który jest bardzo dobrym przykładem sakralnej architektury neogotyckiej. Poważnie uszkodzony w czasie II wojny światowej jest ważnym elementem zasobu zabytkowego gminy oraz samego miasta.

5.2.3 Zabytki archeologiczne

Dokumentacja konserwatorska centrali Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nie zawiera informacji na temat zabytków archeologicznych gminy Nasielsk. W archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa znajduje się natomiast dwieście czterdzieści jeden stanowisk udokumentowanych na terenie Gminy, spośród których lokalizacja sześciu jest nieustalona, w związku z czym posiadają one status archiwalny. Wśród rozpoznanych stanowisk archeologicznych, większość to ślady osadnicze, z czego najstarsze datowane są na okres schyłkowego paleolitu. Pozostałe stanowiska obejmują okresy począwszy od mezolitu, neolitu, poprzez epokę brązu, żelaza, okres lateński, wpływów rzymskich, wczesnośredniowieczny, średniowiecze, a na okresie nowożytnym skończywszy.

5.2.4 Dziedzictwo niematerialne

Do dziedzictwa niematerialnego gminy Nasielsk można zaliczyć przede wszystkim miejsca pamięci związane z dwiema wojnami światowymi, w tym istotną z historycznego punktu widzenia Bitwą Warszawską. Najważniejsza z nich znajduje się na cmentarzu parafialnym w Nasielsku. Z prawej strony alei głównej, przy murze cmentarnym, zlokalizowana jest mogiła zbiorowa 60 żołnierzy polskich poległych w walkach o Nasielsk w sierpniu 1920 r. Na mogile postawiony jest nowy pomnik oraz tablice i elementy pomnika wystawionego przed II wojną światową. Znajduje się tam informacja:

„Tu spoczywają Żołnierze Wojska Polskiego z grupy operacyjnej gen. Aleksandra osińskiego 5 Armii dowodzonej przez gen. Władysława Sikorskiego polegli podczas Bitwy Warszawskiej w walkach z bolszewikami o Nasielsk w sierpniu 1920r. Cześć ich pamięci.”

W pobliżu mogiły zbiorowej znajdują się dwa pojedyncze groby: nieznanego żołnierza i Tadeusza Wajchta, ochotnika 233 pp.

Ponadto przy drodze wyjazdowej z Nasielska w kierunku na Płońsk znajduje się cmentarz żołnierzy napoleońskich i żołnierzy niemieckich poległych podczas I wojny światowej. Żołnierze niemieccy byli tu grzebani podczas obu wojen światowych. Szczątki żołnierzy poległych podczas II wojny światowej zostały ekshumowane na cmentarz niemiecki w Mławce. Pierwotnie na terenie cmentarza znajdowały się betonowe nagrobki. Z ocalałych kamiennych elementów ułożono krzyż.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1 Zabytki nieruchome w wojewódzkim rejestrze zabytków

Na terenie gminy Nasielsk istnieje osiemnaście obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków. W poniższej tabeli przedstawiono szczegółowe ich zestawienie.

Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
Chrcynno		Park	XIXw.	77	1959-11-20
Chrcynno		dwór	XIXw.	77	1959-11-20
Cieksyn		kościół par. św. Doroty	XV-XVI	57	1954-05-10
Czajki		Park	XIXw.	167	1976-03-01
Głodowo Wielkie		Park	XIXw.	337	1989-04-14
Kosewo		dwór	1920	253	1991-10-23
Kosewo		Park	XIXw.	253	1991-10-25
Krzyczki Szumne		wiatrak	II ćw. XIXw.	853	2009-03-30
Lelewo		Park	XIXw.	270	1993-04-05
Lelewo		stajnia	ok. 1925	270	1993-04-05
Lelewo		dwór	ok. 1925	270	1993-04-05
Lelewo		stodoła	ok. 1925	270	1993-04-05
Nasielsk	Piłsudskiego 6	dom	pocz XXw.	994	2010-11-23
Nasielsk	Staszica 1	szkoła	ok. 1925	1068	2009-07-13
Nasielsk	Szkolna 1A	dom nauczyciela	ok. 1925	827	2008-12-15
Nasielsk		kościół farny pw. Św. Wojciecha	XIXw.	158	1972-04-10

Pianowo Daczki	Park	XIXw.	169	1976-03-01
Siennica	Park	XIXw.	286	1989-12-18

Tabela 1 . Gmina Nasielsk – wojewódzki rejestr zabytków

5.3.2 Pozostałe zabytki nieruchome w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Poza obiektami wpisanymi do rejestru, w ewidencji prowadzonej przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajdują się czterdzieści dwa obiekty. Zdecydowana większość z nich skoncentrowana jest w samym Nasielsku, wokół rynku oraz przy ulicach Kilińskiego, Kościuszki i Piłsudskiego. Istotnym problemem utrudniającym weryfikację obiektów zabytkowych na terenie gminy są zmiany w ich numeracji adresowej, co nakłada konieczność przeprowadzenia dodatkowej kwerendy dokumentacji gminnej oraz konserwatorskiej, celem ustalenia aktualnego numeru i właściciela.

Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	Data włączenia do ewid.
Cieksyn		Park	XIXw.	1976
Krzyczki Szumne		szkoła	1924	2001
Lubomin		Park	XIXw.	1987
Nasielsk	Cmentarna/Żwirki i Wigury	cmentarz parafialny	I poł. XIXw.	1986
Nasielsk	Kilińskiego 13	kamienica	pocz. XXw.	1985
Nasielsk	Kilińskiego 15	kamienica	XIX/XX w.	1985

Nasielsk	Kilińskiego 6	kamienica	XIX/XX w.	1985
Nasielsk	Kilińskiego 8	kamienica	XIX/XX w.	1985
Nasielsk	Kilińskiego 9	kamienica	pocz. XXw	1985
Nasielsk	Kościelna 19 (d. 15)	dom	II poł. XIXw.	1985
Nasielsk	Kościelna 24	dom	k. XIX w.	1985
Nasielsk	Kościuszki 21	kamienica	pocz. XXw.	1985
Nasielsk	Kościuszki 24	kamienica	pocz. XXw.	1985
Nasielsk	Kościuszki 3	kamienica	1926	1985
Nasielsk	Kościuszki 4/6	kamienica	XIX/XX w.	1985
Nasielsk	Pianowo Daczki	pałacyk	ok. 1900	1983
Nasielsk	Piłsudskiego 17	dom	k. XIX w.	1985
Nasielsk	Płońska/Lipowa	cmentarz wojenny	1915	1986
Nasielsk	Polskiej Orgazniacji Wojskowej 3	dom	1923/1930	1985
Nasielsk	Polskiej Orgazniacji Wojskowej 5	dom	po 1920	1985
Nasielsk	Rynek 1/2	kamienica	ok. 1900	1985
Nasielsk	Rynek 10	dom	po 1900	1985
Nasielsk	Rynek 11	dom	1892	1985

Nasielsk	Rynek 15/66	kamienica	1892	1985
Nasielsk	Rynek 19	kamienica	XIX/XX w.	1985
Nasielsk	Rynek 22	kamienica	pocz. XXw.	1985
Nasielsk	Rynek 23	kamienica	mur. 1928	1985
Nasielsk	Rynek 27	kamienica	XIX/XX w.	1985
Nasielsk	Rynek 3	kamienica	po 1900	1985
Nasielsk	Rynek 30/31	kamienica	XIX/XX w.	1985
Nasielsk	Rynek 32/33	kamienica	XIX/XX w.	1985
Nasielsk	Rynek 35/36	kamienica	XIX/XX w.	1985
Nasielsk	Rynek 4	kamienica	po 1900	1985
Nasielsk	Rynek 5/6	kamienica	po 1900	1985
Nasielsk	Rynek 8	kamienica	po 1900	1985
Nasielsk	Rynek 9	kamienica	po 1900	1985
Nasielsk	Warszawska	transformator	ok. 1920	1985
Nasielsk	Warszawska 36	dom	II poł. XIXw.	1985
Nasielsk		Park	XIXw.	1983
Nasielsk		plebania (dom katechetyczny)	XVI-XIX w.	1985

Nasielsk	bramy przy kościele farnym pw. Św. Wojciecha	pocz. XX w.	1985
Nasielsk	kiosk przykościelny	pocz. XX w.	1985

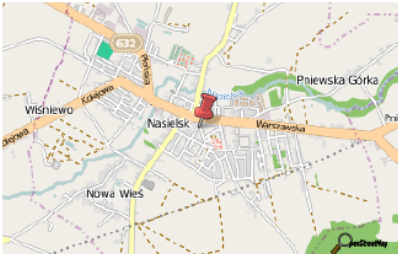

Tabela 2. Gmina Nasielsk – wojewódzka ewidencja zabytków

5.4 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

5.4.1 Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Nasielsk

Gmina Nasielsk przed 2012 r. nie prowadziła Gminnej Ewidencji Zabytków. Jednak nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., znacznie wzmocniła rolę gminnej ewidencji zabytków, czyniąc z niej źródło prawa miejscowego. Do art. 19 dodano ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Po wejściu w życie nowelizacji Gmina Nasielsk przystąpiła do prac związanych z powołaniem do życia Gminnej Ewidencji Zabytków.

GEZ	KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		3. Miejscowość
1. Nazwa	Szkola	2. Czas powstania	Nasielsk
		ok. 1925 r.	
8. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym			4. Adres
			Staszica 1
			5. Przynależność administracyjna
			Województwo
			mazowieckie
			Powiat
			Nowodworski
			Gmina
			Nasielsk
			6. Forma ochrony
			Obiekt wpisany do rejestru zabytków, dec. 1068 z dnia 2009-07-13, obiekt włączony do ewidencji MWKZ w 1985 r.
			7. Opracowanie karty (autor, data i podpis)
			alapska, 2012-09-20

Rysunek 1. Wzór karty Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Nasielsk

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568) oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113, poz. 661), jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia lub przechowywania, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz wskazanie właściciela i posiadacza zabytku. Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Nasielsk została przygotowana według specyfikacji przygotowanej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Podczas prac nad Gminną Ewidencją Zabytków dokonano weryfikacji zasobu znajdującego się w wykazie Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod kątem stanu faktycznego.

5.4.2 Zabytki nieruchomości

Po uporządkowaniu i skatalogowaniu gminnego zasobu zabytków nieruchomości, w Gminnej Ewidencji Zabytków umieszczono obiekty, które prezentuje Tabela 3.

Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr wpisu do rej.	Data wpisu	Data wł. do ewid.
Chrczynno	Przy drodze do miejscowości Żabiczyn	Zespół dworsko-parkowy: dwór, park	XIXw.	77	1959-11-20	
Chrczynno	Przy drodze do miejscowości Żabiczyn	Park z zespołu dworsko-parkowego	XIX w.	77	1959-11-20	1984
Chrczynno	Przy skrzyżowaniu drogi 632 i drogi do Żabiczyna	Dwór z zespołu dworsko-parkowego	XIX w.	77	1959-11-20	1984
Cieksyn	Obiekt położony na wschód od kościoła pw. św. Doroty	Park	XIX w.			1976
Cieksyn	Obiekt w centrum miejscowości	Kościół parafialny pw. św. Doroty	XV-XVI w.	57	1959-05-10	1999
Czajki	Przy drodze, na terenie oznakowanym tabliczką	Park	XIX w.	167	1976-03-01	1986
Głodowo Wielkie	Obiekt przy drodze, niedaleko rzeki Nasielna	Park	XIX w.	337	1989-04-14	1989
Kosewo	300m SE od skrzyżowania dróg, nad dwoma stawami	Zespół podworski: dwór, park	XIX w.	253	1991-10-25	
Kosewo	300m SE od skrzyżowania dróg, nad dwoma stawami	Dwór z zespołu podworskiego	1920 r.	253	1991-10-25	1998
Kosewo	Park położony na zachód od dworu	Park z zespołu podworskiego	XIX w.	253	1991-10-25	1987
Krzyczki	Krzyczki Szumne	Wiatrak	II ćw. XIX	853	2009-03-30	

Szumne	w.					
Krzyczki Szumne	Krzyczki Szumne, 300m od drogi 571, za Farmą Krzyczki""	Szkoła	1924 r.			2001
Lelewo	Lelewo, pld. zach. część miejscowości	Zespół podworski: dwór, park, stodoła, stajnia	XIX/XXw.	270	1993-04-05	
Lelewo	Lelewo, pld. zach. część miejscowości	Stodoła z zespołu podworskiego	ok. 1925 r.	270	1993-04-05	1998
Lelewo	Lelewo, pld. zach. część miejscowości	Dwór z zespołu podworskiego	ok. 1925 r.	270	1993-04-05	1997
Lelewo	Lelewo, pld. zach. część miejscowości	Stajnia z zespołu podworskiego	ok. 1925 r.	270	1993-04-05	1998
Lelewo	Lelewo, pld. zach. część miejscowości	Park z zespołu podworskiego	XIX w.	270	1993-04-05	1983
Lubomin	300m na wschód od skrzyżowania	Park	XIX w.			1987
Nasielsk	Cmentarna/Żwirki i Wigury	Cmentarz parafialny	I poł. XIX w.			1986
Nasielsk	Kilińskiego 6	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Kilińskiego 8	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Kilińskiego 9	Kamienica	pocz. XX w.			1985
Nasielsk	Kilińskiego 13	Kamienica	pocz. XX w.			1985
Nasielsk	Kilińskiego 15	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Kościelna 19 (d.15)	Dom	II poł. XIX w.			1985
Nasielsk	Kościelna 24	Dom	k. XIX w.			1985
Nasielsk	Kościuszki 3	Kamienica	1926 r.			1985
Nasielsk	Kościuszki 4/6	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Kościuszki 21	Kamienica	pocz. XX w.			1985
Nasielsk	Kościuszki 24	Kamienica	pocz. XX w.			1985
Nasielsk	Pianowo Daczki	Pałacyk	ok. 1900 r.			1983
Nasielsk	Piłsudskiego 6	Dom	pocz. XX w.	994	2010-11-23	1985
Nasielsk	Piłsudskiego 17	Dom	k. XIX w.			1985
Nasielsk	Płowska/Lipowa	Cmentarz wojenny	1915 r.			1986
Nasielsk	Polskiej Organizacji Wojskowej 3	Dom	1923/1930 r.			1985
Nasielsk	Polskiej Organizacji Wojskowej 5	Dom	po 1920 r.			1985
Nasielsk	przy budynku kościoła	Kiosk przykościelny	pocz. XX w.			1985
Nasielsk	przy budynku kościoła	Bramy przy kościele farnym pw. Św.	pocz. XX w.			1985

Wojciecha						
Nasielsk	przy budynku kościoła	Plebania (dom katechetyczny)	XVI-XIX w.			1985
Nasielsk	Rynek 1/2	Kamienica	ok. 1900 r.			1985
Nasielsk	Rynek 3	Kamienica	po 1900 r.			1985
Nasielsk	Rynek 4	Kamienica	po 1900 r.			1985
Nasielsk	Rynek 5/6	Kamienica	po 1900 r.			1985
Nasielsk	Rynek 8	Kamienica	po 1900 r.			1985
Nasielsk	Rynek 9	Kamienica	po 1900 r.			1985
Nasielsk	Rynek 10	Dom	po 1900 r.			1985
Nasielsk	Rynek 11	Dom	1892 r.			1985
Nasielsk	Rynek 15/16	Kamienica	1892 r.			1985
Nasielsk	Rynek 17/18 (d.23)	Kamienica	mur. 1928 r.			1985
Nasielsk	Rynek 19	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Rynek 22	Kamienica	pocz. XX w.			1985
Nasielsk	Rynek 27	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Rynek 30/31	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Rynek 32/33	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Rynek 35/36	Kamienica	XIX/XX w.			1985
Nasielsk	Siennica, działki nr 88/1, 290, 295, 299/3, 299/4	Park	XIX w.	286		1983
Nasielsk	Staszica 1	Szkoła	ok. 1925 r.	1068	2009-07-13	
Nasielsk	Szkolna 1A	Dom nauczyciela	ok. 1925 r.	827	2008-12-15	
Nasielsk	Św. Wojciecha 15	Kościół farny pw. Św. Wojciecha	XIX w.	158	1972-04-10	1985
Nasielsk	Św. Wojciecha/Żwirki i Wigury, przy kościele	Park przykościelny	XIX w.			1983
Nasielsk	Warszawska	Transformator	ok. 1920 r.			1985
Nasielsk	Warszawska 36	Dom	II poł. XIX w.			1985
Pianowo-Daczki	działki nr 46/2, 46/3	Park	XIX w.	169		1987

Tabela 3. Gmina Nasielsk – gminna ewidencja zabytków

5.4.3 Zabytki archeologiczne

Zasób archeologiczny gminy Nasielsk obejmuje dwieście czterdzieści jeden stanowisk. Sześć z nich posiada status archiwalny. Oznacza to, że ich lokalizacja znana jest tylko z literatury i trudna do określenia lub że ponowne badania terenowe nie potwierdziły znanej pierwotnie lokalizacji. Wiele z

pozostałych stanowisk posiada dużą wartość poznawczą, a co za tym idzie, wymagają szczegółowej inwentaryzacji.

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy należą:

- murowany, neogotycki kościół farny św. Wojciecha w Nasielsku;
- kościół parafialny p.w. św. Doroty w Ciekusynie;
- budynek szkoły w Krzyczkach Szumnych, która jest jednym z nielicznych, zachowanych obiektów architektury drewnianej na terenie gminy;
- wiatrak w Krzyczkach Szumnych, ostatni zachowany na terenie całej gminy;
- zachowane w bardzo dobrym stanie zespoły dworskie w Chrcynnie, Kosewie i Lelewie;
- pałacyk z 1900r. zlokalizowany w Pianowie-Daczkach.

6 OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (SWOT)

Analizując stan krajobrazu kulturowego Gminy Nasielsk rozpoznano następujące czynniki determinujące jego dalszy rozwój:

Silne strony

- Zachowane w dobrym stanie obiekty sakralne, tj. kościół św. Wojciecha w Nasielsku oraz kościół św. Doroty w Ciekusynie;
- Zachowane w bardzo dobrym stanie zespoły dworskie w Chrcynnie, Kosewie, Lelewie, będące w rękach prywatnych;
- Historia gminy bogata w wydarzenia militarne mające miejsce na jej terenie;
- Społeczność lokalna zorientowana w losach obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie ich miejscowości.

Słabe strony

- Pogarszający się stan techniczny dużej części obiektów zabytkowych;
- Brak szczegółowej dokumentacji historycznej gminy Nasielsk;
- Zaniedbane założenia parkowe, wymagające rewitalizacji;

Szanse

- Możliwość aktywizacji społeczności lokalnej celem uporządkowania i stworzenia bogatej dokumentacji na temat nowożytnej historii gminy oraz jej zasobu, zarówno nieruchomego jak i ruchomego;
- Możliwość rewaloryzacji zabytków z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych, szczególnie w nowym okresie programowania;
- Plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne związane z operacjami militarnymi na terenie gminy, jako element promocji i budowania więzi lokalnych, zarówno ze społecznością jak i sąsiadującymi gminami, z którymi Nasielsk współdzieli część historii.

Zagrożenia

- Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego gminy
- Trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami;
- Trudności inwestycyjne związane z brakiem aktualnej dokumentacji stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie gminy;

7 ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1 Priorytety

W toku analizy określono trzy priorytety realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Są to:

- **Priorytet I**

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

- **Priorytet II**

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.

- **Priorytet III**

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

7.2 Kierunki działań i zadania

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wyodrębniono poszczególne zadania.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju

społeczno-gospodarczego gminy			
Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	• Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów) • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków.	Gmina Nasielsk, Jednostki Gminne,	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	• Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu zabytkami archeologicznymi • Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	Gmina Nasielsk	Budżet gminy
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	• Podejmowanie prób wyeksponowania turystycznego zabytków położonych na terenie gminy	Gmina Nasielsk, Jednostki Gminne.	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Priorytet III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych)	Gmina Nasielsk, Jednostki Gminne.	Budżet gminy
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Udostępnienie informacji o zabytkach gminy w Internecie Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego opartego o stronę internetową.	Gmina Nasielsk, Jednostki Gminne.	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
	Organizowanie imprez plenerowych promujących		

o regionalnym dziedzictwie kulturowym	zabytki położone na terenie gminy • Rozwijanie działalności wystawienniczej powiązanej z zabytkami Gminy Nasielsk i ich historią • Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych • Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym opracowań historycznych, folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy • Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej, np.: ○ Czym są zabytki? ○ Skąd się biorą i jaką rolę pełniły? ○ Jakie zabytki posiadamy? ○ Jak dbać o zabytki? ○ Jaką rolę pełnią obecnie?	Jednostki Gminne.	Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

8 INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NASIELSK

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Nasielsk będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- instrumentów finansowych obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- instrumentów koordynacji obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa mazowieckiego;
- instrumentów społecznych obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- instrumentów kontrolnych obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9 ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nasielsk, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej, w

celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Miejskiej.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

10 ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac

konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu gminy Nasielsk - finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy, lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, jak również w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy.
- Z dotacji unijnych w ramach:
 - Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2007- 2013;
 - Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko;
 - Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.